

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Гайко Олега Сергійовича «Національний суверенітет в неовеберіанських теоріях держави», подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Дисертаційне дослідження Олега Гайка безумовно присвячене актуальній та перспективній темі. Ті тектонічні зміни, що відбуваються у системі міжнародних відносин з кінця ХХ ст., зокрема зміни у системі глобальної та регіональної безпеки, занепад традиційних центрів впливу і поява нових регіональних і глобальних лідерів, виклики, з якими стикаються національні суверенітети під час глобалізаційних процесів змушують держави адаптуватися до нових умов. Сьогодні держави змушені рахуватися, з одного боку, з міжнародними організаціями та інститутами, а з іншого – з власними регіонами та інститутами громадянського суспільства. Все це призводить до послаблення й руйнування суверенітету, що змушує переглядати традиційні уявлення про державу, безпеку, про співвідношення внутрішньої та зовнішньої політики і взагалі про характер політичного розвитку країн, регіонів і світу в цілому, можливо, навіть пошуку принципово нових форм організації політичного простору.

Дисциплінарна рефлексія політиків, експертів, науковців щодо цих процесів з метою адекватного реагування на виклики, які вони породжують, потребує відповідного аналітичного інструментарію. Вивчення проблематики національного суверенітету здійснюється вже достатньо давно і спричинило появу величезної кількості досліджень, які різняться і методологічними підходами і проблемами на яких фокусується увага авторів, і звичайно рекомендаціями щодо реагування на її виклики. Тому, безумовно, склалася об'єктивна необхідність в узагальненні та систематизації вже існуючих напрацювань і виробленні на їх основі нових більш адекватних підходів щодо вивчення політичних процесів, зокрема в Україні.

Адаптуючись до нових умов, політична наука рухається у напрямку переходу до новітньої теорії осмислення світу. Тому представлено дисертаційне дослідження, присвячене дослідженню національного суверенітету в неовеберіанських теоріях держави, в межах яких розроблено чи не найпотужніший категоріально-понятійний апарат, придатний до осягання проблематики національного суверенітету в різноманітних контекстах, безумовно відповідає потребам часу.

Чітке формулювання об'єкту, логічне визначення мети і завдань дозволили Олегу Гайку сконцентрувати увагу на малодосліджених у вітчизняній політологічній традиції питаннях суверенітету в неовеберіанських теоріях держави. Загалом, дослідження складається зі вступу, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаної літератури (193 найменування). Структура роботи обумовлена предметом дослідження і не викликає особливих заперечень, хоча її окремі підрозділи могли б бути сформульовані більш науково-проблемно.

У вступі достатньо чітко й переконливо обґрунтовані актуальність обраної теми, визначено мету та завдання наукового дослідження.

Перший розділ дисертації цілком виправдано присвячений витокам трьох великих концепцій суверенітету: класичних теорій суверенітету (с.27–39), сучасних теорій суверенітету в теорії міжнародних відносин (с.39–41) та постпозитивістських теорій суверенітету (с.41–44). Посилаючись на широкий пласт різноманітних досліджень переважно зарубіжних науковців, Олег Гайко виконав значну науково-пошукову роботу. Також в першому розділі дисертації автор проаналізував макроісторичні рамки вивчення національного суверенітету та виокремив характерні ознаки неовеберіанського підходу до держави (с.45–57). Використана література також дозволила в цілому успішно розв'язати іншого наукового завдання, зокрема досить повно описати складний генезис формування національного суверенітету (с.58–76).

Другий розділ присвячено трьом сюжетам: функціонування капіталізму, що подано в термінах світ-системної теорії; обмеження державної монополії

на застосування насильства та специфіка сучасних демократичних інститутів. Вважаю, що при обґрунтуванні зв'язків між капіталізмом, національним суверенітетом і демократичними інститутами дисертанту вдалося зробити вагомий внесок в неовеберіанську перспективу.

У третьому розділі роботи Олег Гайко проаналізував розвиток українського політичного режиму та перспективи національного суверенітету за допомогою неовеберіанської макроісторичної перспективи. Слід зазначити, що зважаючи на широкий плюралізм у підходах до осмислення держави та проблематики національного суверенітету навіть серед неовеберіанців, це достатньо складне завдання. У процесі його розв'язання дисертант опрацював значне коло робіт закордонних авторів (це само по собі свідчить про глибоке знайомство з проблематикою дослідження), що дозволило йому виробити певне системне бачення специфіки українського неопатримоніального режиму. Це дозволило йому, зокрема, сформулювати оригінальну та плідну класифікацію «рентоорієнтованих гравців як основних суб'єктів політичного процесу» (с.145–147), за допомогою якої описуються неформальні політичні практики в Україні. На особливу увагу заслуговує авторська інтерпретація українського режиму як випереджаючої моделі розвитку.

У висновках дисертації зроблено наукові узагальнення та підбито головні підсумки проведеного дослідження. Серед них на особливу увагу заслуговують, зокрема, обґрунтування погляду на політичний режим в Україні як на випереджаючу модель розвитку, вже згадана спроба опису неформальних політичних практик через класифікацію ренто орієнтованих гравців та деякі інші. Висновки повністю відповідають меті та завданням дослідження. Сама дисертація оформлена згідно вимог державного стандарту.

Не підлягає сумніву те, що ми маємо комплексне, завершене, цілком самостійне наукове дослідження; виконана пристойна дослідницько-аналітична робота. Подекуди в роботі, однак, хотілося б бачити або глибший

аналіз, або уточнення; деякі ж моменти викликають сумнів чи запитання. Усе це представлено низкою зауваг.

Головне зауваження стосується методології дослідження, коли певна невизначеність із підходом до текстуального аналізу призвела до того, що дисертант в частині, що стосується класичних теорій суверенітету, обмежується переліком певних прізвищ, а погляди авторів зведені до влучних та хрестоматійних цитат. Не викликає жодного сумніву, що аналіз поглядів на суверенітет, скажімо, Гоббса або Руссо не тотожний поодиноким фрагментам їхніх трактатів, а також потребує висловлення власної позиції щодо тих інтерпретацій, які склалися в академічній спільності. Позбавившись будь-яких згадок про різноманітні традиції дисциплінарної рефлексії, дисертант по суті створює іконостас різноманітних прізвищ (від Альтузія та Бодена до Кельзена та Шмітта). Всі ці постаті існують немов би у вакуумі, вони позбавлені часових, культурних та інших вимірів, а якась метафізична зацікавленість в проблематиці суверенітету – єдине, що їх поєднує. Такий підхід, в термінології Квентіна Скіннера, характеризується анахронізмом та пролепсісом, одним з наслідків чого можна вважати відсутність будь-якого впливу згаданих прізвищ на структуру та подальшу логіку розгортання дисертаційної роботи.

Наступне зауваження – це по суті апологетична позиція автора щодо досліджуваних теорій. Формулювання теми дисертації передбачає не тільки викладення змісту неовеберіанських теорій держави, а також формулювання критичних зауважень, що склалися під час дисциплінарних рефлексій та стосуються емпіричного базису, теоретичних імплікацій, альтернативних поглядів тощо. Проте Олег Гайко, здається, часом повністю розчиняється в обраній перспективі, внаслідок чого її аналіз перетворюється на наратив, в якому аналіз (теоретичної) *моделі* реальності підміняється (емпіричним) *описом* самої реальності. Гадаю, певне дистанціювання та вироблення більш критичного ставлення до неовеберіанських теорій держави в подальшому сприятиме поглибленню наукового рівня робіт дисертанта.

Певні сумніви викликають підстави виокремлення класичних теорій суверенітету, сучасних теорій суверенітету в рамках теорії міжнародних відносин та постпозитивістських теорій суверенітету. Зокрема, друга з цих груп проаналізована дисертантом недостатньо повно. Зазначу не просто недостатність висвітлення теорій суверенітету в сучасній теорії міжнародних відносин та, зокрема, відсутність ретельного аналізу оригінальних робіт Кеннета Уолтца «Теорія міжнародних відносин» (1979), Стівена Краснера «Суверенітет» (1999) та збірку робіт за його редакцією «Проблематичний суверенітет» (2001). Використання цих цілком доступних англійською мовою робіт, а не російськомовного перекладу поодинокі статті Кеннета Уолтца сприятиме більш повному розв'язанню дослідницьких завдань дисертації.

Крім того, звертає на себе увагу те, що наукова новизна роботи, по суті, обґрунтовується лише в контексті вітчизняної політологічної традиції, а необхідно було розкрити її в контексті надбань світової політичної науки.

Також хотілося б зазначити деякі недоліки скоріш редакторського, ніж концептуального характеру, які ніяким чином не впливають на загальне позитивне враження від роботи. Таким собі «неписаним правилом» для дисертаційних досліджень є посилання на джерело згаданих концепцій. Проте в дисертації О.С. Гайко в поодиноких випадках зустрічається викладення суті певної теорії без зазначення джерела відповідної інформації. Наприклад, опис поглядів Стівена Краснера на суверенітет (с.40–41) не супроводжується жодним посиланням. Праці Стівена Краснера також відсутні в переліку літератури. Також іноді зустрічаються хибодруки, наприклад: «Таким чином, унаслідок упровадження римської правової системи **публічне право** (замість цивільного – *О.В.*) надає юридичні гарантії приватній власності, що сприяло активізації товарного обміну, а публічне право посилювало вплив та централізацію держави» (с.25).

Перелічені недоліки та побажання, разом з тим, не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Олега Гайка. Дисертант, проаналізувавши велику кількість наукової літератури та на

достатньому рівні опанувавши категоріальний апарат неовеберіанства, уточнив ряд ключових положень згаданої перспективи та розробив власний ґрунтовний погляд на проблему розвитку українського політичного режиму, специфіку функціонування неформальних політичних практик тощо.

Дисертація Олега Гайка «Національний суверенітет в неовеберіанських теоріях держави», подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, є завершеною, самостійно виконаною науково-дослідною роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності є предметним внеском у дослідження проблеми національного суверенітету в неовеберіанських теоріях держави.

Зміст автореферату дисертації Олега Гайка повністю відповідає структурі, основним положенням і висновкам дисертаційного дослідження.

Таким чином, за обсягом виконаної роботи, актуальністю теми, постановкою та реалізацією мети й завдань дослідження, новизною отриманих результатів дисертація «Національний суверенітет в неовеберіанських теоріях держави» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за № 567 зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. №656 та від 30 грудня 2015 р. №1159, а її автор, Олег Сергійович Гайко, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних комунікацій,

філософії та суспільно-політичних дисциплін

Університету митної справи та фінансів

Осін В.В.

Ученый

секрет

М.М. Брук